

NORRBRUK

Friluftslivet – tillgängligt för alla?

6 Rödlistad art
– vad är det?

9 ULLiHOP
– projekt om ull

12 Generationsskifte
i företaget?

NORRBRUK

Länsstyrelsen i Norrbottens län
Landsbygdsenheten
Postadress: 971 86 Luleå
Tel: 010-225 50 00 Fax: 0920-22 84 11
www.lansstyrelsen.se/norrbotten

Länsstyrelsen i Västerbottens län
Landsbygdsenheten
Postadress: 901 86 Umeå
Tel: 010 – 225 40 00 Fax: 090-128 94
www.lansstyrelsen.se/vasterbotten

Ansvarig utgivare: Kajsa Berggren
I redaktionen: Personal från Länsstyrelserna i Norr- och Västerbotten
Tryck: TMG Tabergs AB
Papper: Galerie Art Silk 130 g
Grafisk form: TR

Omslagsbild: Det finns mycket att göra vad gäller människors tillgänglighet till naturen bl.a. genom fysisk planering, information, kunskap och tillgänglighetsanpassning.

Foto: Vanja Andrén

Upplaga: 6100

ISSN: 1234-4567

För prenumration, avprenumration och adressändring kontakta sara.borgstrom@lansstyrelsen.se

3 | Klimatseminarium

4 | Tema klimat - djuren

6 | Vad är rödlistan egentligen?

8-9 | Klippning av får samt ULLiHOP

10 | Friluftslivet
— en resurs tillgänglig för alla

12 | Generationsskifte i lantbruket

14 | Annonser

16 | Ny personal i Norbotten

FRÅN REDAKTIONEN

Fortsatt arbete för landsbygden

Efter 7 år på Länsstyrelsen och 5 år på landsbygdsenheten har det blivit dags att gå vidare. Den 14 augusti började jag arbeta på Region Norrbotten som näringslivsstrateg. I mitt arbete som näringslivsstrateg på Region Norrbotten kommer jag fortsätta att verka för landsbygdens bästa.

En hållbar tillväxt är ett övergripande strategiskt mål för Länsstyrelsen såväl som Region Norrbotten. Från länets sida ska framsteg göras som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina.

Jag ser det som avgörande att länets stora offentliga aktörer behöver en sammanhållen politik för att långsiktigt säkerställa möjligheten att arbeta, bo och leva i hela landet och för att kunna tillvarata de värden som finns på landsbygden. Ytterst viktigt för en levande landsbygd är att det finns företag som skapar arbetstillfällen så att människor kan klara sin egen försörjning.

Stad och land är beroende av varandra. Landsbygden är svaret på många av våra utmaningar som energiförsörjning och produktionen av råvaror och livsmedel. Landsbygdens utmaningar har betydelse för vårt land. Därför är det viktigt att ge förutsättningar som gör att hela landet kan fortsätta utvecklas.

Här kan du läsa mer om Region Norrbottens utvecklingsarbete: www.norrbotten.se/sv/Utveckling-och-tillvaxt/Regional-utveckling-och-framtid/

Min tid på Länsstyrelsen i Norrbottens län kommer jag minnas som utvecklande och inspirerande. Precis som på landsbygden sitter det på Länsstyrelserna i norra Sverige personer som kämpar för, och tror på, en levande landsbygd.

*Jonas Larsson
Näringslivsstrateg näringslivsenheten, Region Norrbotten
Tidigare landsbygdsenheten, Länsstyrelsen i Norrbottens län*

Mat och klimat i Västerbotten

Text: Elin Söderberg, Länsstyrelsen Västerbotten

Mat och klimat

I höst arrangerar Länsstyrelsen för tredje året i rad Klimatforum Västerbotten. Förra året var temat transporter, i år är temat mat & klimat. Det är ett mycket spännande ämne eftersom vår livsmedelsproduktion och konsumtion är sammanvävt med klimatförändringen. På en global nivå har produktionen av livsmedel en omfattande påverkan på klimatet, samtidigt som livsmedelsproduktion är helt beroende av vädret som påverkas av klimatförändringen. Vi hoppas att det blir en mycket givande dag den 22 november i Skellefteå där detta kommer diskuteras ur flera aspekter.

Länsstyrelsens roll

Länsstyrelsen har i uppdrag att ur ett långsiktigt perspektiv främja, samordna och leda det regionala arbetet med energiomställning och minskad klimatpåverkan. Det omfattar alla olika typer av växthusgaser (tex. koldioxid, metan

och lustgas/dikväveoxid) och alla typer av aktörer i länet som kommuner, små och stora företag, lantbruk, fastighetsägare, industrier, organisationer och medborgare. Uppdraget innebär även att vi följer både den politiska och vetenskapliga utvecklingen, för att på bästa sätt kunna understödja de insatser som genomförs i länet.

Vad gör vi?

Vi som arbetar med klimat- och energisamordning vid Länsstyrelsen har till uppgift att analysera vilka insatser som har mest effekt just nu för att minska växthusgasutsläppen. Det gör vi utifrån teknikutvecklingen och vilka aktörer och åtgärder som är aktuella för just Västerbotten. Senaste året har vi arbetat mycket med att stärka förutsättningarna för fossilfria transporter. Många goda förutsättningar finns på plats och det finns ett stort behov av insatser eftersom nästan all olja som används i Västerbotten går till transportsektorn.

Klimatklivet och andra stöd för klimatinvesteringar

För närvarande arbetar vi även mycket med investeringsstödet Klimatklivet, som alla utom privatpersoner kan söka för investeringar som minskar utsläpp av växthusgaser. Det kan vara både små och stora projekt. Vi har även ett solcellsstöd, vi arbetar med energieffektivisering i små- och medelstora företag, vi informerar om Energimyndighetens energikartläggningsstöd och anordnar konferenser och seminarier för kunskapsspridning. Inom landsbygdsprogrammet och projektet Greppa näringen finns också möjligheter att få subventionerad rådgivning kring energieffektivisering på gårdsnivå. Kontakta gärna oss på Länsstyrelsen för att få veta mer de olika stödformerna.

Inbjudan till Klimatforum Västerbotten - Mat och Klimat

Klimatförändringarna påverkar vår möjlighet att producera mat globalt och lokalt. Vilka utmaningar och möjligheter innebär det för jordbruket i norra Sverige? Hur påverkar jordbruket i norra Sverige jordbruk klimatet och hur kan den påverkan minskas?

Plats och tid:
Scandic hotell Skellefteå, 22 november, kl 9.00 – 16.00

Fullständig program publiceras på Länsstyrelsens webbplats där du också kan anmäla dig!
www.lansstyrelsen.se/vasterbotten

Kontaktperson vid Länsstyrelsen: Elin Söderberg 010 – 225 45 32

Ett förändrat klimat – hur påverkar det djurhållningen?

Klimatförändringen kommer att leda till nya utmaningar för lantbrukare och andra djurhållare. Som vi beskrivit i tidigare artiklar ökar riskerna för extremväder med torka, men också ökad nederbörd. Förändringen av klimatet kan leda till ökad utbredning norrut av insekter och fåglar som kan överföra smitta och också en utbredning norrut av vissa parasiter.

Text: Åsa Regnander Dahl, länsveterinär, Länsstyrelsen Västerbotten
Foto: Sara Borgström

Smittspridning vid torka och översvämning

Klimatförändringarna kommer att leda till ökad nederbörd men också längre perioder med torka. Ändrade förhållanden i marken vid t.ex. ras och skred, översvämningar och marksprickor, kan ge spridning av smitta. Mjältbrand (antrax) är en allvarlig zoonos och smittan finns kvar mycket länge i marken. Under första halvan av 1900-talet hade vi många fall av mjältbrand i våra län och döda djur grävdes ner. Via torrsprickor kan mjältbrandssporer åter exponeras. Sjukdomsutbrott i andra länder har visats ha en stark koppling till ändrade markförhållanden och även till extremväder som kraftiga regn och stark torka. I Sverige har vi haft ytterst få fall av mjältbrand under senare delen av 1900-talet men under 2000-talet har vi redan haft flera fall. Sommaren 2016 var det ett utbrott i Östergötland som omfattade flera djurslag. Orsaken till utbrottet har dock inte gått att fastställa.

Många zoonotiska smittämnen, det vill säga smittor som sprids mellan djur och människor, är vattenburna. Exempel på sådana smittämnen är campylobakter, kryptosporidier, giardia, hepatit E, salmonella, vtec/ehec och yersinia. Vissa av dessa sjukdomar, t.ex. salmonella och kryptosporidium, drabbar även djuren, men i andra fall är djuren symtomlösa smittbärare. Hepatit E, campylobakter och vtec/ehec är exempel på sådana smittämnen. Ehec-bakterien lever normalt i tarmen hos nötkreatur och smittar människor via direktkontakt med djur, kontaminerade livsmedel eller via vatten. I ett förändrat klimat med

ökad avrinning från betesmark kan fler nötkreatur bli bärare av denna bakterie vilket ökar risken för smittspridning från djur till människa. Översvämningar kan sprida smitta till både betesmarker och vattentäkt. Privata vattentäkt är ofta sämre skyddade och drabbas oftare än kommunala. Dricksvatten kan också förorenas via inflöde i otäta vattenledningar.

Smitta via vektorer

Smittor introduceras till nya områden främst genom handel med djur och transporter, men också med vilda fåglar och infekterade insekter, så kallade vektorer. Ett förändrat klimat gör att sannolikheten för att en smitta ska etablera sig i ett nytt område ökar. Dessutom kan utbredningsområde för inhemska smittsamma sjukdomar ändras. Ett varmare klimat kan förändra vilda fåglars utbredning och migrationsmönster. Genom en inflyttning av nya vilda

fågelarter exponeras svenska fjäderfän för nya smittämnen. Smittämnen kan vara sådana som inte förekommer överhuvudtaget i den vilda populationen i landet idag eller sådana som förekommer i låg grad. Under senare år har det skett en ökning av antalet fjäderfä som hålls i produktionsformer där fåglarna har tillgång till utevistelse. Kontakttyrorna mot vilda fåglar ökar därmed. Vilda fåglar kan bära med sig smittor som fågelinfluensa och West Nile-feber och kan också ha fästingar som i sin tur kan vara bärare av flera smittämnen.

Nya arter av stickmyggor som är kända vektorer för smittor, närmar sig landets södra delar. Nilfebersmyggan som sprider West Nile-feber, en sjukdom som ger hjärninflammation hos människa och häst, upptäcktes i landet 2016. Vi vet i dagsläget inte om även vår vanliga stickmygga kan fungera som vektor för de nya sjukdomarna. Ett varmare klimat

Frigående höns riskerar olika smittor från vilda fåglar.

Djurhållning kräver säker tillgång på vatten!

gör det möjligt för fästingar att sprida sig norrut. De fungerar som smittspridare för ett flertal sjukdomar, t.ex. betesfeber (anaplasma) och sommarsjuka (babesios), som kan drabba nötkreatur.

Längre vegetationsperiod

Mildare väder leder till längre växtperiod och möjlighet till längre betesperiod. Vid sidan av påtagliga fördelar ger det även en ökad exponering av betesdjuren för smittor i miljön. Djuren blir dessutom mer utsatta för väder och vind vid extremväder och för massförekomst av insekter. Blöta marker blir upptrampade och risken för infektioner i juver, klövar och hud ökar. Positivt är att en längre betesperiod skulle minska risken för luftvägsviroser som ofta trivs i inomhusmiljöer.

Hög värme och ökad luftfuktighet kan medföra en ökad mikrobiell tillväxt inte minst för och betesparasiter och bakterier. En ökad förekomst av betesparasiter, som stora leverflundran, kan bli ett allvarligt problem för betande idisslare. Det krävs mer kunskap om hur ökad utegång för djur kan kombineras med skydd mot nya och befintliga smittor.

Nya insektsburna sjukdomar som kan spridas under betesperioden kan medföra inskränkningar i hur djur får förflyttas. Detta inträffade t.ex. vid utbrottet av blåtunga i södra Sverige under hösten 2008. Transportrestriktioner kan ge djurskyddsproblem i form av överbeläggning, då djur inte kan skickas till slakt. Foderbrist och stopp för mjölkleveranser är andra problem som kan uppstå och som måste hanteras.

Djurstallar

På våra breddgrader har vi fokuserat på att bygga djurstallar som ska klara kylan vintertid. De är inte lika väl anpassade att klara längre värmeböljor. Fjäderfä och grisar kan inte svettas och drabbas därför lätt av värmestress vid höjda temperaturer och förhöjd luftfuktighet. För mjölkkor är risken störst hos djur med hög mjölkproduktion. Värmestress är ett välkänt problem i varma länder. Det leder till ökad dödlighet, nedsatt immunförsvar, lägre tillväxt, fruktsamhet och produktion.

Ett varmare klimat kan innebära behov av investeringar i bättre ventilationsanläggningar och kylanläggningar och/eller en minskning av beläggingsgraden i stallarna för att klara djurvelfärden. Även möjligheter till tillfällig installation av djur sommartid kan behövas vid massförekomst av till exempel knott eller bromsar, förekomst av insektsburna sjukdomar, betesbrist, värmeböljor eller översvämning av beten.

Vatten

Djurhållning kräver säker tillgång på vatten. Torka med vattenbrist eller dålig kvalitet på dricksvattnet, kan ge stora problem för djurhållningen. I sydöstra Sverige, inte minst på Öland och Gotland, har det de senaste åren varit problem med vattenbrist. Vid vattenbrist finns risk för att djuren ges vatten av sämre hygienisk kvalitet. Havsvatten används redan idag i viss utsträckning som dricksvatten till djur, och detta kan komma att öka. För högproducerande djur och i landets sydvästra delar, där salthalten är högre i vattnet kan detta

komma att orsaka problem. Högproducerande och/eller värmestressade djur är känsligare för vattenbrist än djur i extensiv djurhållning. Det är också skillnader mellan arter och raser för hur väl de tolererar salt, alger och eventuella andra föroreningar och mikroorganismer. Även om det verkar motsägelsefullt kan kraftig nederbörd och ökade flöden också leda till brist på vatten av god kvalitet genom ytvavrinning och förorening av det vatten som normalt används till djuren.

Redan idag är problemen med torka betydligt allvarligare för de länder i Sydeuropa som vi importerar livsmedel ifrån. Tillgången på importerade livsmedel kan bli osäker vilket ger vår landsända nya möjligheter till ökad produktion och avsättning för djur- och jordbruksprodukter.

INFO

För den intresserade finns mer att läsa i Jordbruksverkets handlingsplan för klimatanpassning 2017 och i SVA:s "Handlingsplan klimatanpassning" varifrån uppgifterna i denna artikel har hämtats.

Rödlistan

– en bedömning av risken att dö ut!

Vi läser ofta om att olika arter finns på rödlistan, men vad innebär det egentligen? Vem bestämmer vad som hamnar på listan och vad händer sedan?

Text: Sara Borgström, Länsstyrelsen i Norrbotten

Storspov, Norna, Flodpärlmussla och Lodjur, alla är arter som finns på den svenska rödlistan. En art som hamnar på rödlistan har bedömts vara i riskzonen för att försvinna ur vår natur. Den svenska rödlistan tas fram av ArtDatabanken, som är en del av Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU. För att bestämma om en art ska hamna på rödlistan så bedöms artens status utifrån ett antal kriterier som exempelvis populationsstorlek, förekomst, utbredning och trender. Det vill säga hur många det finns av en art, var de finns och om antalet har ökat eller minskat. Utifrån de resultaten så kan arten sedan hamna i en av sex kategorier: utdöd, akut hotad, starkt hotad, sårbar, nära hotad samt livskraftig. Det är bara arter i den sista gruppen, livskraftig, som hamnar utanför listan.

Ett av de 16 miljömålen i Sverige handlar om bevarande av biologisk mångfald. Det är också en del av en FN-konvention där Sverige åtagit sig att bevara och nyttja den biologiska mångfalden på ett hållbart sätt. För att veta vad som är hållbart för varje organism så kan rödlistan användas som verktyg för att tala om hur en art mår.

I Sverige har vi ungefär 60 000 olika arter av djur, växter, insekter och andra organismer. Senast man gjorde bedömningen tittade man på ungefär en tredjedel av arterna och av dem så bedömdes ungefär en femtedel vara rödlistade.

Vad är skillnaden på fridlyst och rödlistad?

En fridlyst art är skyddad, den får man inte plocka, fånga, döda eller på annat

sätt skada. I Sverige finns ungefär 300 fridlysta arter i hela landet och ytterligare 50 som är fridlysta i ett eller flera län.

En rödlistad art är inte automatiskt skyddad. Det finns inga speciella regler för dem, annat än det som gäller för alla arter i Sverige. Rödlistan är ett planeringsunderlag för till exempel reservatsbildning, naturvårdsplanering med mera. Den är också en slags barometer för att se trender och bedöma risker.

Vad är rödlistat här?

Lite drygt 900 arter är hotade i våra två län. Av dem så är ungefär 500 arter knutna till skog. Ungefär 150 finns i fjällen, 100 är knutna till jordbrukslandskapet. Ungefär 70 finns i våtmark, 40 i sötvattensmiljö, ett 20-tal på havsstränder och ungefär lika många i exploaterade marker.

Hur gör man då?

Arternas tillstånd bedöms av olika expertkommittéer. För vissa av arterna är Artportalen ett viktigt verktyg för att se om arten har setts till i landet, hur ofta den setts och hur många som finns på varje ställe. I Artportalen kan alla som känner igen någon art hjälpa till genom att rapportera in den. Ser du exempelvis Månläsbräken i kanten av din slättermark så rapportera gärna in den på www.artportalen.se. Där hittar du också instruktioner för hur du ska göra.

Fjällgäsen är akut hotad. Foto: Emilia Westerberg

Storspoven minskar. Foto: Jörgen Naalisvaara

Ängsmetallvinge. Foto: Jörgen Naalisvaara

Exempel på rödlistade arter

FJÄLLGÅS

Fjällgäss var vanliga för 100 år sedan men har minskat jättemycket i hela världen och nu är de nära att dö ut! De tillhör kategorin *akut hotad*. Till norrbottensfjällen kommer de från mellaneuropa i maj för att lägga ägg och föda upp sina ungar. Fjällgässen minskar bland annat eftersom människan har exploaterat bl.a. häckningsområden till industrier och vattenkraft, men även jakt har spelat in. Förr brukades fler gräsmarker med slätter och bete och det gynnade gässen.

STORSPOV

Storspoven, som är en *nära hotad art*, är starkt förknippad med vårens ankomst i Norrbotten och Västerbotten. Deras drillande sång är välkänd och omtyckt. Storspov finns i hela Sverige utom fjällen men är vanligast i Norrland. De senaste 30 åren har de minskat i antal. Det beror framför allt på igenväxning, men också på en allt tidigare vallskörd. Ensilage skördas tidigt, då

spoven har bon och ungar på marken. Det är bra om du är observant på deras varningslåten och väntar eller får fåglarna att flytta på sig, innan du slår. Ett tips kan vara att slå från mitten av fältet och utåt istället för tvärt om, då springer fåglarna ut mot kanterna istället för att fösas in mot mitten av fältet.

ÄNGSMETALLVINGE

Ängsmetallvingen är en fjärilsart som finns i blomsterrika ängsmarker. Den tillhör kategorin *nära hotad art* och har i sommar setts så långt norrut som på Hanhinvittikko fåbod utanför Övertorneå, den hittills nordligaste observationen! Fjärilen gynnas av slätter och missgynnas av igenväxning och upphörd hävd. Många fjärilsarter missgynnas också av att det är så långt mellan de marker där de trivs att de har svårt att sprida sig och populationen blir sårbar.

Klipp till!

Klippning av får är en återkommande nödvändighet för fåragare. Tyvärr är utebliven klippning en av de vanligare bristerna vid djurskyddskontroll av får. Här följer en liten påminnelse om varför det är viktigt att klippa sina får, samt några tips gällande klippning.

Text: Anneli Grip Hansson, Länsstyrelsen Västerbotten

Enligt djurskyddslagstiftningen ska får klippas vid behov, men minst en gång per år. Rasens och individens egenskaper, men också hållandesystemet, avgör hur ofta det behöver göras. Får är framavlade för att ge riklig ull och när ullen blir tjock har djuret svårt att göra sig av med överskottsvärme. Det innebär, förutom obehag, ett hämmat foderintag.

Hudparasiter som löss trivs fint under en tjock ullfäll och är svårare att se om ullen är tät. Löss kan vara blodsugande eller pålsätande. De ger klåda och obehag för djuren, men kan också leda till minskad tillväxt, särskilt om de är blodsugande löss. Behandlingen mot löss är svårare om ullen är tjock och tät. Medlen absorberas av huden och distribueras till lössen när dessa suger blod eller äter päls och hudavlagringar. Om medlet stannar i ullen har det dålig effekt. Under en alltför tjock ullfäll kan det bildas smärtande hudsår och bakterieinfektioner kan tillståta. Flugor kan också lägga ägg i småsår, med fluglarvsangrepp som följd.

Det är lättare att göra en hullbedömning på klippta får, genom att titta på djuren och genom att känna på kroppen. Återkommande hullbedömning hjälper djurhållaren att i ett tidigt skede se om djuret tappat hull, så att motåtgärder som tilläggsutfodringen eller omgruppering kan sättas in.

Tidpunkten för klippning beror på hållandesystem och produktionsinriktning. Klippning av tackan före lamning är viktigt, dels av lamningshygieniska skäl och dels för att lammet lättare ska komma åt juvret. Hygienen vid lamning är väsentlig så att tackan inte får in sjukdomsframkallande bakterier i livmodern eller i juvret. Juvrinflammation är en vanlig åkomma, som man som djurhållare behöver vara uppmärksam på. Då är det bra att ullen inte är i vägen för juvret.

Även om inte allmäntillståndet påverkas avtar mjölkproduktionen alltid. Lammen kan därför behöva tillskottsfodras och tackan behöver behandlas för sin sjukdom.

Vid vinterlamning kan det vara aktuellt med en så kallad hygienklippning före lamning. Det innebär att framkropp, rygg och delar av sidorna behålls oklippta medan delar av bakkroppen, blygdområde och juverområdet klipps. Klippningen kan, om man är ovan, vara mycket tidsödande medan en skicklig fårklippare är häpnadsväckande snabb. God logistik, bra utrustning och genomtänkta förberedelser är framgångsreceptet. Ett tips om du vill klippa själv är att ta kontakt med en fårklippare för råd och förevisning av hur man går till väga. Det är inte bra att hålla på länge med varje enskilt får, eftersom själva klippprocessen kan vara mycket stressande både för det djur som klipps och för de andra som står i fällor i väntan på sin tur.

Det finns många olika tekniker att klippa får. Valet av metod beror bland annat på fårets storlek, grad av bepälsning, vad ullen ska användas till och vad klipparen föredrar. Stressnivån hos fåret är det viktigaste att ta hänsyn till. Om man väljer att sätta fåret på baken vid klippning är dräktighetsstatus viktigt att ta hänsyn till. Ett högdräktigt djur är mer stresskänsligt, och dessutom är det väldigt ont om plats i buken. Det blir extra jobbigt för det högdräktiga fåret att sitta eftersom den utspända livmodern trycker på organ och stora blodkärl. Förutom obehaget finns även en risk för tidig igångsättning av förlossningen. Därför är klippning av stående djur att föredra nära förlossningen. En klippstol är då användbar, både för att fixera djuret och för att få en bra arbetsställning för den som klipper. Även för djur som inte högdräktiga kan en sittande position

vara påfrestande, särskilt om våmmen är full. Därför är det bra att inte utfodra djuren strax innan klippning.

Det är viktigt att vara snabb, men försiktig, så att djuret inte skadas. Vassa skär på klippmaskinen är nödvändigt för en effektiv klippning, men minskar också risken för hudsår eftersom ullen skärs av utan att huden veckas. Undvik att vecka eller dra i huden och var extra varsam i ljumskar, armbågar och vid juver. Små hudsår läker snabbt, medan större hudklipp måste hållas under uppsikt. Råd gör med veterinär om hur du ska göra om större hudklipp skulle råka ske.

Klippning i klippstol är att föredra för dräktiga djur eller om klipparen är ovan att klippa sittande får. Foto: Elina Sjölander

Klippningen kan vara ett bra tillfälle att gå igenom djuret t ex genom att kolla tänder, känna igenom juver och komplettera öronmärkning. Det är även ett bra tillfälle att inspektera och klippa klövar, och att göra hullbedömning.

Och ullen då? Vad gör man med denna resurs? Det bör man ha klart för sig innan man börjar klippa, eftersom den kan behöva handskas med på olika sätt beroende på framtida användningsområde. Läs mer om detta i artikeln här bredvid.

ULLiHOP

– Samarbete för hållbart, kreativt och mångsidigt nyttjande av ull

Samarbetsprojektet ULLiHOP vänder sig till fåragare, vidareförädlare, hantverkare och andra som är intresserade av fårull och dess unika egenskaper. Projektets syfte är att skapa nya jobb genom att öka användningen av lokal ull. Tillsammans ska vi utveckla ullens olika användningsområden genom vidareförädling och affärssamarbeten kring ull och ullprodukter

ULLiHOP står för samarbete kring ull och det var inspirerande att höra Allan Waller, en av föreläsarna på startseminariet, lovorda tanken kring samarbete och att vara lyhörd för deltagarnas behov. Han berättade vad han lärt sig av att vara med i uthålliga biståndsprojekt i Afrika.

- Om det kommer någon utifrån och berättar för er att ni lever fel så blir ni inte så superglada. Om den personen sedan visar vad som är rätt känner man sig ganska utestängd och om den personen sen börjar göra det som är rätt känner man sig kränkt, säger Allan. Därför utgår han från deltagarnas behov och engagemang när han jobbar i projekt.

- Finns det någonting i er tillvaro som ni själva skulle vilja förändra? Om det inte finns något som ni vill förändra så är det OK, då gör vi ingenting. Men om det finns något ni vill förändra så kanske vi i projektet kan hjälpa er att komma underfund med vad vi kan göra och då kan vi göra det. Det vill säga ett projekt som gör ingenting mer än att ge de kunskaper som fattas för att människor ska kunna göra det själva. När man har sett vad som händer med människor som börjar lösa saker själva och lyckas och växer, så vill man inte jobba på något annat sätt någonsin, säger Allan.

- Dessa tankar tar vi med oss i utformningen av projektarbetet inom ULLiHOP, säger Anna Molander, projektledare Hushållningssällskapet Norrbotten-Västerbotten.

Alan Waller ullexpert och författare höll ett inspirerande föredrag om olika ullfibrers egenskaper och vad de kan användas till. Foto: Anna Molander

FAKTA

Projektet ULLiHOP

Projektet ULLiHOP genomförs i Västerbotten fram till 2020 och tanken är att vi ska jobba med återkommande aktiviteter som deltagarna själva är med och planerar. Aktiviteterna omfattar fyra olika områden:

- » SäljULLiHOP handlar om samarbete kring affärsutveckling och försäljning.
- » BesökULLiHOP är när vi genomför studieresor och studiebesök och utvecklar området upplevelser och turism kopplat till ull.
- » BeredULLiHOP handlar om kvalitet, klippning, sortering, samarbete kring en ullstation, tvättning, kardning och spinneri.
- » SkapaULLiHOP är kreativa aktiviteter för nyskapande och hantverk. Utgångspunkten är att all ull går att använda till olika saker.

Nästa aktivitet i projektet blir i oktober inom utvecklingsspåret BeredULLiHOP. Följ Hushållningssällskapet Norrbotten-Västerbotten på Facebook för aktuell information och läs mer om projektet på: www.hushallningssallskapet.se/forskning&utveckling/utvecklingsprojekt

Om du vill vara med i projektet eller veta mer om det, kontakta projektledare Anna Molander eller projektmedarbetare Helene Skogkvist.

Anna Molander

Mail: anna.molander@hushallningssallskapet.se
Tel: 070-188 48 25

Helene Skogkvist

Mail: helene.skogqvist@hushallningssallakpapel.se
Tel: 070-343 42 54

Friluftsliv

– för hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling

Trots att vi bor i en landsände där friluftsliv är en livsstil för en stor del av befolkningen är det långt ifrån alla som har möjlighet att ägna sig åt friluftsliv. Det finns många faktiska och upplevda hinder för att utöva friluftsliv. Samtidigt lyfts just naturen och friluftslivet ofta fram i marknadsföringen av regionen. Natur och friluftsliv är grunden för en växande naturturism och bidrar till förbättrad hälsa och välbefinnande, attraktiva miljöer, sociala mötesplatser och ekosystemtjänster.

Text: Victoria Bystedt, friluftssamordnare vid Länsstyrelsen i Norrbotten

Friluftsliv bidrar till att utveckla landsbygden

Ett tillgängligt friluftsliv skapar attraktiva boendemiljöer, förutsättningar för besöksnäring och kan främja integration av nya svenskar. Livskvalité, attraktiva miljöer och närheten till natur och friluftsliv framhålls ofta som argument för att locka både turister och invånare till länet. Naturturism är en näring på frammarsch som skapar både inkomster och arbetstillfällen på landsbygden. Den kan även bidra till att upprätthålla service på vilket är till gagn för lokalt boende.

Friluftsliv för hälsa och lärande

Stillasittande är en av de vanligaste orsakerna till flera välfärdssjukdomar. Friluftsliv stimulerar till aktivitet och rörelse. Vistelse i skog och mark har visat sig minska stress och sänka puls

och blodtryck. Barn med tillgång till natur är mer fysiskt aktiva, utvecklas bättre motoriskt och har bättre koncentrationsförmåga. Friluftsliv och vistelse i naturen bidrar till kunskaper om natur, miljö och hållbar utveckling. För nya svenskar kan friluftaktiviteter vara en språngbräda in i svenska samhället och till arbetsmarknaden. Friluftaktiviteter skapar ofta mötesplatser för människor och bidrar till gemenskap.

Vi har olika förutsättningar

Med naturen runt husknuten är det lätt att vi tar för givet att naturen är tillgänglig för alla. Men naturen och friluftslivet kan vara svårtillgängligt för många och ofta är kvalitéerna oförädlade. Brist på information är en vanlig begränsande faktor – Vart ska jag åka, hur tar jag mig dit, vilken utrustning behöver jag, vad kan jag förvänta mig när jag väl är där?

Att sakna någon att utöva friluftsliv med är också något som många upplever som ett hinder. Det finns också stora skillnader i vilken grad man utövar friluftsliv beroende på till exempel kön, ålder, social status, inkomst, utbildningsnivå och kulturell bakgrund.

Lokalt engagemang och samverkan är avgörande

För att utveckla friluftslivet på ett optimalt sätt är det viktigt med engagemang och samverkan mellan länsstyrelse, kommuner, markägare, besöksnäring, friluftsförbund, ideella föreningar, bygrupper med flera. Lokalbefolkningen har ofta god kännedom om naturen i närområdet och kan bistå med kunskap, anordnande av friluftaktiviteter samt skötsel av anläggningar för friluftsliv. Kommunernas planering av hur mark och vattenområden bör användas är vik-

Friluftsliv bidrar till både hälsa och kunskap om naturen och är en viktig del i planeringen av t.ex. skola, vård och omsorg. Bilden är från Vitbergets naturreservat som är en del i den lokala friluftssatsningen Top of Älvsbyn 2017. Foto: Victoria Bystedt

Det finns mycket att göra vad gäller människors tillgänglighet till naturen bl.a. genom fysisk planering, information, kunskap och tillgänglighetsanpassning. Bilden är från Gammelstadsviken i Luleå. Foto: Vanja Andrén

”

Naturen, rätt använd, är en resurs som kommer att bestå för all framtid oavsett hur mycket friluftsliv vi konsumerar!

Vi är ett friluftsälskande folk. 94% av svenska folket uppger i en undersökning att de tycker om att vistas i skog och mark. Natur och friluftsliv är också en viktig bas för besöksnäringen. Bilden är från Blåkölens naturreservat. Foto: Victoria Bystedt

tig för att främja tillgången till friluftsliv för alla. Några kommuner har inrättat friluftsråd för dialog med lokala aktörer.

Länsstyrelsens friluftsarbete

Länsstyrelsen har regeringens uppdrag att samordna arbetet med de tio friluftslivsmålen, bland annat genom att stödja och vägleda kommunerna i dessa frågor. Vårt arbete som friluftssamord-

nare på Länsstyrelsen handlar i första hand om att tjänstemän och politiker på kommunal nivå, men också föreningar och medborgare ska bli medvetna om naturens och friluftslivets betydelse för hälsa och välbefinnande och för lokal och regional utveckling. Vi jobbar i första hand gentemot kommunerna för att skapa arenor för samverkan och kunskapsutbyte mellan kommuner och med

andra aktörer inom friluftsliv. Länsstyrelsen arbetar också med bildande av skyddade områden. Skydd av natur är en garanti för att resursen finns kvar och är även en kvalitetsstämpel. Dessutom förvaltas många skyddade natur- och kulturområden, samt statliga fjällleder, av Länsstyrelsen. Lokal delaktighet är ofta ett viktigt verktyg vid förvaltningen.

Definition av friluftsliv

Naturvårdsverket definierar friluftsliv som "Vistelse utomhus i natur- och kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling".

Allemansrätten

Allemansrätten är en unik möjlighet för alla att röra sig fritt i naturen. Men vi behöver också ta ansvar för djur och natur och visa hänsyn mot markägare och andra besökare. På Naturvårdsverkets hemsida kan du hitta information om allemansrätten på flera olika språk, www.naturvardsverket.se.

De tio friluftsmålen

Målet för friluftslivspolitikerna är att stödja alla människors möjligheter att vistas ute i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Regeringen har beslutat om tio mål för friluftslivspolitikerna som ska bidra till hälsa, naturförståelse och regional utveckling. Läs mer på Naturvårdsverkets hemsida, www.naturvardsverket.se/friluftsmalen.

Landsbygdsprogrammet

Inom landsbygdsprogrammet kan stöd ges till bland annat projekt inom *natur och kultur* för att bevara och utveckla värden för områdets attraktivitet, *idrott och fritid* för att öka möjligheterna till idrott och fritid på landsbygden, samt till bland annat till *turism och rekreation* för att öka möjligheter till rekreation för allmänheten och turister. Stöd lämnas till mellan 50 och 90 procent av kostnaderna.

Lokala naturvårdssatsningar (LONA)

Stöd till lokala naturvårdssatsningar (LONA) kan t.ex. sökas för lokala åtgärder/aktiviteter kopplat till naturvård och friluftsliv eller för framtagande av friluftsplaner. Stöd lämnas med upp till 50 procent av kostnaderna.

Ta gärna kontakt med oss för mer information!

Victoria Bystedt, friluftssamordnare på Länsstyrelsen i Norrbottens län, victoria.bystedt@lansstyrelsen.se, 010-225 54 29
Mikael Pettersson, friluftssamordnare på Länsstyrelsen i Västerbottens län, mikael.t.pettersson@lansstyrelsen.se, 010-225 45 85

Läs mer på Länsstyrelsens hemsida, www.lansstyrelsen.se/norrboten eller www.lansstyrelsen.se/vasterbotten.

Generationsskifte – viktigt att starta i tid!

I ett projekt kring ägarskifte i lantbruket försöker vi svara på frågan "Varför är medelåldern på våra lantbruksföretagare så hög?" Svaren ska så småningom bli underlag till en handlingsplan för att sänka medelåldern.

Text: Gunnar Forsgren, projektledare, LRF Västerbotten

Vi ser många utmaningar kring ägarskiftet. För det första finns en stark vilja att gården stannar i familjen. För tidigare generationer fanns inget annat alternativ än att förvalta föräldragården. Numera är möjligheterna större att utbilda sig och välja andra yrken. Vill inget av barnen ta över driver ägarna ofta gården vidare. Om däremot försäljning är ett alternativ, är det viktigt vem som tar över. Ägarna vill ha möjlighet att påverka utvecklingen av gården, så att deras livsverk inte raderas. Att sälja och sluta som företagare är också att förlora sin identitet, man känner sig inte längre viktig för sin omgivning. Det upplevs ofta så roligt att vara bonde, att man inte vill sluta. Som vi ser det behövs alternativa lösningar för ägarskifte, då det många gånger handlar om stora investeringar och krav på eget kapital.

Gullranchen tänkte annorlunda

Ett gott exempel på ägarskifte är Gullranchen i Bygdeå, där paret Jerry och Kristina Hedström påbörjade ägarskiftet redan innan de fyllt 50 år! Då dottern Tina Elofsson och hennes man Håkan Elofsson, inspirerade av paret Hedström, ville starta företag i den gröna branschen sökte de efter gårdar till salu. De insåg snart att det krävdes kapital, men bankerna var inte speciellt intresserade av att satsa på ungdomar i

20-årsåldern med ringa erfarenhet av att driva företag. Då gjordes en för branschen ovanlig lösning. Ungdomarna tog över hemgården i Gullmark och föräldrarna köpte en ny gård som de med sina erfarenheter kunde utveckla. Paret Hedström köpte en gård i Nordmaling och ungdomarna köpte djur och maskiner i Gullmark och ett arrendekontrakt för fastigheten upprättades. Nu får Tina och Håkan möjlighet att prova på och visa att de klarar av att driva företaget.

Finns det gårdar till salu?

Enligt vår webundersökning, ställd till företagare över 55 år, svarade 30 procent ja på frågan om de kunde tänka sig att sälja eller arrendera ut gården till en utomstående och själv lämna gården. Ytterligare 25 procent svarade kanske, om de får veta mer om vad det innebär.

Hur ser eventuella övertagare på branschen?

Här har vi ett attitydproblem! En del lantbrukare hävdar att det inte finns någon lönsamhet, utan det handlar om "arbete dygnet runt utan lön". Regelverk och kontroller av olika slag upplevs också som ett stort problem. Företagare som känner sig nöjda med sina resultat och trivs med arbetet talar inte högt om detta, kanske för att jantelagen råder. Även om branschen i perioder har och

har haft låg lönsamhet saknas beskrivningar av de positiva sidorna av yrket ofta i den offentliga debatten. Detta försvårar rekryteringen av nya företagare. Det finns också en stor variation i lönsamhet mellan olika lantbruksföretag.

Börja i tid

Ett allmänt råd till företagare är att senast vid 50-55 års åldern börja planera för ägarskifte. Pensionsspara! Ett vanligt problem är annars att större delen av sparkapitalet (pensionspengarna) binds i fastigheten och därmed blir svårt att få ut vid en försäljning.

Ett råd till övertagare är att utbilda sig och skaffa sig arbetslivserfarenhet innan övertagandet. Det blir en styrka då man förhandlar med banken, och när man väl "kör igång" finns mindre tid till kompetenshöjning. Det ställs utan tvivel större krav på dagens företagare än tidigare. Enligt våra intervjuer med banker ställs allt högre krav på den enskildes erfarenhet som företagare, vid beviljande av banklån.

Ett råd till branschen är att även lyfta det positiva i lantbruksföretagandet. Ta lärdom av de som lyckas och ta lärdom av varandra.

Familjen som löste generationsskiftet på ett annorlunda vis: Föräldrarna Jerry och Kristina Hedström, dottern Tina Elofsson med sonen Alfred i famnen, och i traktorn Håkan Elofsson med Alma i knät. Foto: Gunnar Forsgren

INFO

2015 tillsatte Region Västerbotten en arbetsgrupp för jordbruk och livsmedelsproduktionen. De såg tidigt ett problem i den höga medelåldern i branschen. Därför beslutade de att söka projektpengar till en kartlägg-

ning av utmaningarna kring ägarskifte. Projektägare och medfinansier blev LRF Västerbotten. Arbetet fortgår och resultatet ska redovisas när arbetet med den regionala livsmedelsstrategin påbörjas.

SM
MATHANTVERK

SÆRIMNER

ÅRE 24-26 oktober

Temat

MATHANTVERKET'S
RÅVAROR

ELDRIMNER

Nationellt resurscentrum
för mathantverk

Länstyrelsen
Jämtlands län

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling Europa
investerar i landsbygdsutveckling

Matmötet 2017

– där inköpare och producenter möts

Torsdag den 5 oktober | Luleå Energi Arena

Välkommen till Matmötet 2017! En möjlighet för dig som livsmedelsproducent att utvecklas, knyta kontakter och hitta framtida kunder. Här samlas producenter, handlare, krögare och andra inköpare från både Västerbotten och Norrbotten. Det blir även mini-workshops, och för producenter av fågel-, nöt- eller griskött erbjuds tio platser till möte med Exceptionell Råvara. Där får du bedömning av just din produkt och tips på utveckling.

Anmälan senast den 21 september:
LRF Norrbotten: Håkan Stenmark
tel. 0920-23 77 39, e-post: hakan.stenmark@lrf.se
LRF Västerbotten: Gunnar Forsgren
tel. 090-10 80 30, e-post: gunnar.forsgren@lrf.se

www.lrf.se/matmotet

LANTBRUKARNAS
RIKSFÖRBUND

Ett dike måste underhållas!

Hur hanterar man gamla dikningsföretag?
Hur gör man och vad gäller rent juridiskt?
Hur går man till väga vid dikesunderhåll?

Tilla Larsson, Jordbruksverket och
Lars Ericson, Länsstyrelsen, Västerbotten medverkar.

Följande datum, tider och platser gäller:
10 oktober, Hökmars bygård, Lövvånger
11 oktober, Håkan och Tanja Hultman, Forsvägen 50, Lakafors
Kurserna startar kl 09.30 och avslutas kl 15.00

Kontaktperson:

Lars Ericson, Länsstyrelsen Västerbotten, Umeå
tel: 072-712 16 75, e-post: lars.ericson@lansstyrelsen.se

KUNSKAP FÖR
LANDETS FRAMTID

Kunskap för Landets Framtid Aktuella aktiviteter

NORRBOTTEN

Med mål och marknad i sikte - Start 11/10
För dig som funderar på att utveckla en gårdbutik eller förädling med gården som bas.

Upplevelser med gården som bas - Start 18/10
Paketering och prissättning av upplevelsebaserade aktiviteter.

Samverkan Norrbottensk matproduktion
Introduktionsträff 28 september. Studieresa planeras till vecka 45.

>>> För mer information kontakta Helena Zimmer,
e-post: helena.zimmer@hushallningssallskapet.se eller via
telefon: 070-209 61 01.

VÄSTERBOTTEN

ULLIHOP - Nytt projekt!
Ett samarbetsprojekt för att skapa nya jobb genom att öka användningen av lokal ull. För ullproducenter, ullförädlare och företag som säljer ullprodukter eller tjänster kopplade till ull. För dig som vill samarbeta kring utveckling av produkter, affärsidéer och öka din kunskap om ull.

Lär mer om EKO
ERFA-träffar och seminarier för ekologiska lantbrukare och trädgårdsodlare.

Grön omsorg och rekreation
Kurser för landsbygdsföretagare som vill utveckla tjänster inom omsorg, hälsa och rekreation.

Utveckling av gårdsbutiker och egen förädling
Nyttiga kurser för företagare som vill öka sina möjligheter inom förädling och försäljning.

>>> För mer information kontakta Anna Molander,
e-post: anna.molander@hushallningssallskapet.se eller via
telefon: 070-188 48 25.

Följ oss på facebook för aktuell information och läs mer om projekten på www.hushallningssallskapet.se

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

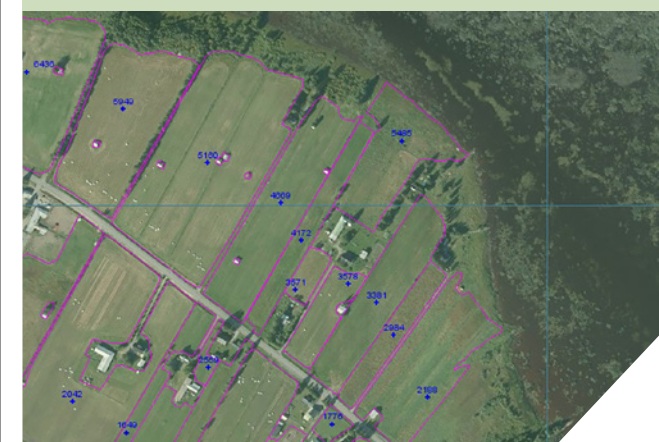
Hushallnings-
sällskapet

www.hushallningssallskapet.se

Fick du arealfel i fjol?

Om du hade ett arealfel 2016
på 3 - 10% så kommer du troligen att få
en ny kontroll i år.

Vi kommer då att kontrollera om samma fel finns kvar. Finns felet kvar kommer du att få ett avdrag på 1,5 procent för i år och avdraget för ifjol kommer att höjas från 0,75 procent till 1,5 procent. Du får alltså inte bara ett avdrag på årets utbetalningar utan även ett större avdrag på fjolårets. Detta gäller gårdsstöd, stödet till unga jordbrukare och kompensationsstödet.

Nya pengar till idrott och fritid i Norrbotten!

Nu kan företag, föreningar, organisationer, myndigheter, kommuner och regioner söka stöd för att investera i idrott och fritid för barn och ungdomar på landsbygden i Norrbotten.

**Sista ansökningsdag är
den 31 oktober.**

Läs mer på
www.lansstyrelsen.se/norrbotten,
sök på "fritid utlysning".

Länsstyrelsen
Norrbotten

NÄSTA NUMMER

Vad kan du göra för skillnad?

Så kan du påverka ditt klimatavtryck.

Rådgivning till landsbygdsföretagare

Möjlighet att få enskild rådgivning inom företagsutveckling, ekonomi, marknadsföring med mera.

Ny personal i Norrbotten

Många nya medarbetare har börjat under våren och sommaren. Från vänster på bilden så presenterar vi **Martin Lundqvist** som handlägger företagsstöd både till jordbruksföretag och andra landsbygdsföretag. **Maj-Britt Swartz** handlägger projektstöd, framför allt till bredband och biogas samt företagsstöd. **Tomas Vuortio** handlägger jordbrukarstöd. **Linnéa Åström** handlägger företagsstöd både till jordbruksföretag och andra landsbygdsföretag.

Rabail Junaid handlägger projektstöd inom rekreation och turism samt småskalig infrastruktur och företagsstöd till förnybar energi och nya jobb. **Helena Morén** handlägger projektstöd till framför allt kommersiell service.

Du når dem alla via länsstyrelsens växel 010-225 50 00, eller med medarbetarens namn via mail: förnamn.efternamn@lansstyrelsen.se

Länsstyrelsen
Västerbotten

Europeiska jordbruksfonden för
landsbygdsutveckling: Europa
investerar i landsbygdsområden

Länsstyrelsen
Norrbotten